

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Quaghebeur, Patricia, Vints, Luc (eds.), *Het aartsbisdom Mechelen-Brussel. 450 jaar geschiedenis, Deel I, Het aartsbisdom Mechelen van de katholieke hervorming tot de revolutietijd 1559-1802, Deel II, De volkskerk in het aartsbisdom. Een 'vrije' kerk in een moderne samenleving 1802-2009*

(Antwerpen: Halewijn, Leuven: KADOC - K.U. Leuven, 2009, 296 en 411 blz., ISBN 978 90 8529 118 4).

In 2009 was het 450 jaar geleden dat de toen nog grotendeels katholieke Nederlanden een eigen kerkelijke hiërarchie kregen, onttrokken aan de invloed van de buitenlandse aartsbisdommen Keulen en Reims. Daartoe werden op 12 mei 1559 door paus Paulus IV drie kerkprovincies opgericht: Utrecht, Mechelen en Kamerijk met in totaal achttien bisdommen. De 450ste verjaardag van dit ingrijpende besluit vormde in diverse Nederlandse en Belgische bisdommen aanleiding tot nieuw historisch onderzoek. In dit even fraai als kostbaar uitgegeven boekwerk, bestaande uit twee groot formaat banden, wordt de religieuze biografie geschetst van het aartsbisdom Mechelen, hoofdzetel van de gelijknamige kerkprovincie en de belangrijkste bisschopzetel van de nieuwgevormde kerkstructuur. Zoals elke biografie is ook de reconstructie van dit levensverhaal de resultante van een permanent proces van continuïteit en discontinuïteit. Daarom kunnen bij alle duurzaamheid die kerkelijke instellingen meestal eigen is, ook in verband met de geschiedenis van dit aartsbisdom in elk geval vanuit geografisch oogpunt (de zogenoemde circumscriptie) enkele duidelijke breuken worden onderscheiden.

Er is allereerst een voorgeschiedenis die begint met het ontstaan en de verdere ontwikkeling van de bisdommen Luik vanaf medio vierde eeuw en Kamerijk vanaf de vijfde eeuw (hoofdstuk I van deel I). Dan volgt de geschiedenis van het eerste aartsbisdom Mechelen, opgebouwd uit delen van de beide zo juist genoemde bisdommen, waarmee het tijdvak 1559-1802 wordt bestreken (de hoofdstukken II tot en met VI van deel I). Met de inwerkingtreding van het door Napoleon afgedwongen concordaat in het voorjaar van 1802 start een derde fase: 1802-1961 waarin het aartsbisdom Mechelen een territoriale omvang heeft die veel groter is dan die van het vroegere aartsbisdom (de hoofdstukken I tot en met IV van deel II). Ook de

Mechelse kerkprovincie ziet er nu volstrekt anders uit dan in 1559: kreeg Mechelen toen als onderhorige bisdommen Ieper, Brugge, Gent, Antwerpen, 's-Hertogenbosch en Roermond; nu zijn dat de diocesen Brugge, Gent, Doornik, Namen en Luik. Met de afsplitsing van het bisdom Antwerpen in 1961 volgt een vierde fase: 1961-2009, nu van het aartsbisdom Mechelen-Brussel (hoofdstuk V van deel II). Het op de circumscriptie betrekking hebbende kaartmateriaal en de bijbehorende data zijn vanuit comparatief oogpunt weinig instructief. De afsplitsing van het bisdom Antwerpen per 9 december 1961 (zie deel II, 256) wordt zelfs in het geheel niet gevisualiseerd. Hoe de betrokken gelovigen op die verzelfstandiging reageerden, blijft trouwens ook onbesproken.

Een bisdom is als kerkelijke instelling zowel een organisatie als een organisme. Het is een geheel van structuren en instituties met bepaalde doeleinden en taken. Daarnaast is het een verband van gelovigen die bepaalde waarden en normen krijgen voorgehouden en geacht worden die in praktijk te brengen. Bij elk van beide omschrijvingen moet rekening worden gehouden met de aanwezigheid van een breder kader dat bovendien van tweeërlei aard is. Een bisdom is allereerst territoriaal bepaald. Het omvat een gebied dat deel uitmaakt van een staatkundig verband en is soms zelfs afgestemd op de regionale of provinciale inrichting van de betreffende natiestaat. Een bisdom is echter ook altijd kerkelijk bepaald. Het omvat een groep katholieken die toevertrouwd is aan de herderlijke zorg van een bisschop. Als zodanig is het een particuliere kerk binnen de mondiale katholieke kerk. Het reilen en zeilen van een bisdom wordt dus altijd mede beïnvloed door veranderingsprocessen die verbonden zijn met het betrokken seculiere samenlevingsverband én met die welke plaatsvinden in de wereldkerk. De twaalf auteurs die samen verantwoordelijk zijn voor deze bisdomgeschiedenis hebben ieder op hun manier aan deze complexe situatie recht pogen te doen. Dat blijkt overigens niet uit de vrij summier inhoudsopgave. Daarin zijn uitsluitend de – niet altijd even toepasselijke – ongenummerde hoofdstuktitels opgenomen. De in de inhoudsopgave niet vermelde titels van paragrafen en subparagrafen laten veel beter de spanningen uitkomen, die inherent zijn aan die combinatie van organisatie en organisme. Die spanningen komen overigens niet bij alle auteurs even goed uit de verf. Wellicht is dat een gevolg van het feit dat de redactie hun veel vrijheid liet om het hun toegewezen hoofdstuk naar eigen inzicht op te zetten en uit te werken. Dat verklaart ook dat de opeenvolgende hoofdstukken (het boek is chronologisch opgebouwd) qua structuur en karakter nogal uiteenlopen. Dit had voorkomen kunnen worden, wanneer de

redactie de auteurs een duidelijker concept had aangereikt. De korte toelichting bij de omschrijving van haar doel: de samenstelling van 'een ambitieuze totaalgeschiedenis' (9 van deel I) is daarvoor toch te mager. Dat neemt niet weg dat het aartsbisdom Mechelen nu beschikt over een goed leesbaar eigentijds synthetisch overzicht van zijn geschiedenis.

Jan Jacobs, Universiteit van Tilburg

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Rijswijck, Pierre van, *Fiksche lui. De Spektator van J.A. Alberdingk Thijm 1842-1850* (Zutphen: Walburg Pers, 2009, 271 blz., ISBN 978 90 5730 575 7).

Fiksche lui bevat een analyse van de rol die J.A. Alberdingk Thijm, de latere voorman van de katholieke emancipatie, speelde in het tijdschrift *De Spektator van Tooneel, Concerten en Kunst*. Dit blad, dat van 1840 tot 1850 verscheen, was opgezet door de drogist-literator Sam Jan van den Bergh; hij werd onder meer bekend als voorman van het Haagse literaire genootschap Oefening Kweekt Kennis. De nog zeer jonge Thijm had pas enkele stukjes gepubliceerd, toen hij het verzoek kreeg medewerker aan de *Spektator* te worden. Van den Bergh kende het anoniem publicerende jongmens niet, maar herkende direct diens schrijftalent. Bovendien had hij al meteen in de gaten dat Thijms kunststopvattingen fundamenteel anders waren dan die van *De Gids*. Hier lag een goede mogelijkheid het eigen blad te profileren tegenover dit jonge maar al zeer gezaghebbende orgaan, vooral waar het ging om het toneel. Van Rijswijck geeft een gedetailleerd overzicht van de gebeurtenissen die volgden. Het is een verslag vol tragikomische elementen.

Zo is het fascinerend om te zien met hoeveel lef Thijm en diens vriend Willem Cramer van meet af aan het blad van hun onzekere vriend Van den Bergh wisten te kapen, om het in te zetten voor de eigen doeleinden. Al vanaf de tweede jaargang was het in hoge mate het blad van Thijm en Cramer geworden, waarbij Thijm duidelijk de belangrijkste man was. Hij was het ook die het blad in latere jaren omvormde tot een minder op het toneel en meer op de kunsten in het algemeen gericht medium, onder de nieuwe titel *De Spektator. Kritiesch en Historiesch Kunstblad*. Opmerkelijk lang bleef Van den Bergh enthousiast over Thijm en andere 'fiksche lui', die 'ferme' stukken schreven in 'nieuwe en frissche en stoute' taal. Het duurde jaren voordat hij ten volle beseftte dat Thijms verheerlijking van het 'ideale' en 'geestelijke' element in de kunst, alsmede zijn voortdurende pleidooi voor de middeleeuwen, niet alleen een zuiver esthetische, maar toch ook een assertief-katholieke component had. Zoals Thijm aan een medestander schreef: 'In den Spektator kan ik alles zeggen wat ik wil, het katholiekste niet uitgezonderd, *pourvu que je sauve les apparences*, en dat is misschien zekerder methode dan de aanval met open vizier'.

Rond 1847 raakte de rol van Van den Bergh meer en meer uitgespeeld. En